

Zrównoważone gospodarowanie na obszarach Natura 2000

2020-05-22

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 na Mazowszu obejmuje około 466 tys. ha (13,1 % województwa) i składa się z 76 obszarów: 59 wyznaczonych na podstawie dyrektywy siedliskowej, 17 wyznaczonych na podstawie dyrektywy ptasiej oraz obszaru o nawie Puszcza Kampinoska, wyznaczonego na podstawie obu dyrektyw.

Dynamiczne, globalne zmiany, zachodzące w środowisku wskutek działalności człowieka, wymuszają modyfikację dotychczasowych sposobów ochrony przyrody na całym świecie. Bezpowrotnie giną gatunki, degradowane są gleby i całe ekosystemy, każdego dnia wycinane są tysiące hektarów lasów, tracimy słodką wodę (nasze źródło życia), nie dając przyrodzie możliwości odbudowy zasobów. Dotychczas ochrona środowiska polegała w głównej mierze na konserwatorskim podejściu, zachowaniu tego co pozostało, czego jeszcze nie zniszczono. Czas pokazał, że taki model ochrony i wykorzystania zasobów środowiska nie sprawdził się, jest mało efektywny. W celu sprostania nowym wyzwaniom, obejmującym m.in. zmiany klimatyczne, malejące zasoby wód, brak ciągłości ekosystemów, znaczenie bezpieczeństwa żywności i zdrowia ludzkiego zaczęły powstawać nowe idee oparte na ochronie środowiska przy coraz większym wykorzystaniu gotowych, tkwiących w przyrodzie rozwiązań w warunkach zrównoważonego ich wykorzystania tzw. Nature - based Solutions (NBS).

Przykładem może być w pewnych aspektach Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, która od lat funkcjonuje w niemal całej Europie. To swoisty ewenement na skalę świata, pokazujący że możliwe jest systemowe współdziałanie wielu jednostek funkcjonalnych (samorządowych i rządowych) oraz podmiotów prywatnych użytkujących środowisko na całym kontynencie, w celu zachowania różnorodności biologicznej w warunkach zrównoważonego wykorzystania przyrody. Typologia NBS może obejmować różne rodzaje działań wpływających na ekosystemy.

Mazowiecka część sieci obszarów Natura 2000 jest wyjątkowa. Dzięki specyficznym warunkom przyrodniczym, geologicznym i geomorfologicznym w krajobrazie dominują doliny największych w kraju rzek, m.in. Wisły, Bugu, Narwi i Pilicy oraz szeregu mniejszych dopływów. Zachowały one swój naturalny charakter oraz funkcje, a ich fragmenty zostały włączone w granice obszarów Natura 2000. To ogromny, nie do przecenienia potencjał ekologiczny Mazowsza, mający kluczowe znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej. Wzdłuż dolin rozprzestrzeniła się życie. Wędrują nimi zwierzęta, przemieszczane są nasiona, zarodniki, pyłki roślin, strzępki grzybów, przenoszące się z miejsca na miejsce.

Ochrona różnorodności biologicznej na tych terenach oparta jest na koegzystencji człowieka z naturą. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Warszawie (jedna z 16 w kraju instytucji powołanych m.in. do koordynowania funkcjonowania sieci Natura 2000), ustanowiła plany zadań ochronnych (PZO) dla obszarów wchodzących w skład sieci na terenie województwa mazowieckiego. Są to dokumenty planistyczne, zawierające m.in. działania zapewniające utrzymanie lub poprawę stanu zachowania siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotami ochrony. Współistnienie człowieka i przyrody w działaniach podejmowanych na rzecz ochrony różnorodności biologicznej na tych obszarach, polega m.in. na uwzględnianiu zapisów PZO w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, planach urzędzenia lasu oraz innych dokumentach mogących wywierać wpływ na objęte ochroną Natura 2000 gatunki i siedliska przyrodnicze oraz realizowaniu i egzekwowaniu tych wskazań.

Działania ochronne w obszarach Natura 2000 polegają w głównej mierze na zachowaniu lub modyfikacji dotychczasowego ekstensywnego sposobu użytkowania gruntów, wykorzystując w ten sposób „siły natury” – jako potencjał tkwiący w przyrodzie do osiągnięcia wymiernych korzyści, nie zaburzając powiązań ekologicznych, zachowując lokalną różnorodność biologiczną. Dla ochrony różnorodności siedlisk łąkowych, muraw napiaskowych i związanych w nimi gatunków ptaków, niektórych motyli i innych organizmów (przedmiotów ochrony), stosuje się odpowiedni sposób koszenia (od środka na zewnątrz), przeprowadzany w określonych terminach, z uwzględnieniem właściwej liczby pokosów, o określonej wysokości, przy czym fragmenty terenu wyłączane są spoza koszenia. Obsada zwierząt gospodarskich (bydło, owce, kozy, konie) jest dostosowana do siedliska, nawozy wykorzystywane są w odpowiednich dawkach i rodzajach. Na przykład łąki świeże zaleca się kosić maksymalnie dwa razy w roku, w terminie po 15 czerwca przy pozostawieniu 5-10 % powierzchni nieskosizonej. Dopuszcza się wypas do 1 dużej jednostki przeliczeniowej (jedna dorosła krowa) oraz nawożenie maksymalnie do 60 kgN/ha/rok. W obrębie łąk zmiennowilgotnych i selenicowych dopuszcza się jeden pokos raz na dwa lata, w terminie po 15 września, bez możliwości wypasu i nawożenia. W celu ochrony bogactwa gatunkowego muraw napiaskowych stosuje się wycinkę podrostów drzew i krzewów, wykaszanie oraz wprowadzanie się ekstensywny wypas bydła i owiec.

Przykładem wykorzystania rozwiązań tkwiących w przyrodzie w zachowaniu zasobów wodnych i poprawie jakości wód, jest ochrona bobra europejskiego w obszarach Natura 2000. Bobry to mistrzowie naturalnej retencji. Stawy powstające w sąsiedztwie ich tam wprost tętnią bogactwem życia. Stanowią doskonałe miejsce do rozrodu płazów, ptaków wodno-błotnych i wielu innych organizmów korzystających skrajnie z obecności tego gatunku. Nie sposób pominąć korzyści ekosystemowych płynących z inżynierskiej działalności bobrów, które coraz częściej przeliczane są na „żywą gotówkę” pod nazwą tzw. usług ekosystemowych. Zwierzęta nieświadomie, bezkosztowo budują systemy małej retencji, tak ważne w czasach zwiększającego się deficytu wody. Zatrzymana w ten sposób woda, w skali Mazowsza w ilości tysięcy metrów sześciennych, zanim opuści zlewnię jest dodatkowo oczyszczana z nadmiaru biogenów i innych substancji mogących zanieczyszczać. Uzyskanie takich efektów przez człowieka wiązałoby się ze znacznymi nakładami finansowymi na wybudowanie oczyszczalni i utylizację zanieczyszczonych osadów.

Również w mazowieckich lasach objętych programem Natura 2000 realizowane są działania oparte na zrównoważonym korzystaniu z zasobów przyrody. Przykładem jest m.in. rezygnacja z pozyskania drewna w grądach i łęgach w okresie wegetacyjnym w celu utrzymania różnorodności biologicznej runa. Pozostawianie zamierających i dziuplastych drzew podczas zabiegów pielęgnacyjnych, w celu stworzenia bazy żerowej dla larw chrząszczy kózkowatych i dzięciołów. Podwyższenie wieku rębności drzewostanów i odstąpienie od niektórych prac gospodarczych (zrębów, trzebieży) w celu poprawy struktury pionowej i poziomej np. w borach bagiennych. Unaturalnianie składów gatunkowych drzewostanów przy odnowieniach poprzez wprowadzanie gatunków zgodnych w siedliskiem np. wiązów, dębów i jesionów w łęgach jesionowo- wiązowych. Redukcja zacieniającego runo podszytu oraz eliminacja gatunków inwazyjnych np. czerechy amerykańskiej w obrębie ciepłolubnych dąbrów.

Ważnym elementem zrównoważonego korzystania z zasobów środowiska naturalnego w obszarach Natura 2000 jest możliwość uzyskania rekompensaty (system dopłat). Sam fakt położenia gospodarstwa w granicach takiego obszaru oznacza dodatkową dopłatę do 1 ha. Ponadto rolnicy mają możliwość przystępowania do programów rolno-środowiskowo-klimatycznych, z których w zależności od rodzaju pakietu mogą uzyskać dodatkowe fundusze. Również lokalne samorządy, dzięki położeniu w Naturze 2000, mogą ubiegać się o środki np. na poprawę stanu infrastruktury (sieć kanalizacyjna i drogowa), a także budowę kotłowni na biomasę, oczyszczalni ścieków oraz realizację programów edukacyjno - szkoleniowych i konkursów.

W obecnej sytuacji społeczno-ekologicznej, zarządzanie środowiskiem przez pryzmat jego zrównoważonego wykorzystania, ma kluczowe znaczenie dla naszej egzystencji w najbliższej przyszłości. Do tego celu warto korzystać z rozwiązań które daje nam natura.

Natura 2000 - ochrona bioróżnorodności

